

Adatok az Országos Széchényi Könyvtár állománygyarapodásának alakulásához a két világháború között

(A könyvállomány gyarapodása)

KOVÁCS ILONA

A két világháború közötti időszak évtizedei során egyre súlyosabb anyagi gondokkal küzdve próbált a könyvtár feladatainak eleget tenni.¹

A mind kilátástalanabbá váló gazdasági helyzet az intézet minden tevékenységén éreztette hatását, de különösen károsan befolyásolta az állomány fejlesztésének lehetőségeit.

A Nemzeti Könyvtár alapvető gyarapítási feladata ebben a korszakban is a magyarországi nyomtatványok hiánytalan begyűjtése volt, amellett a külföldi hungarikumok biztosítása, végül — amennyire ez anyagi okokból lehetséges volt — a külföldi tudományos irodalom legfontosabb műveinek megszerzése lett volna. Az első feladat ellátását főként a kötelezpéldány-szolgáltatás biztosította, az utóbbi kettőt a könyvtár vásárlásaiból kellett volna fedeznie. Így ha a könyvtár állapotára és az állományfejlesztésnek e korszakban való lehetőségeire kívánunk fényt deríteni, nem érdektelen a különböző forrásokból származó könyvanyag arányainak összehasonlítása a következő adatok alapján:

Év	Vétel	Kötelezpéld.	Ajándék	Csere	Áttétel	
1920	1504	4 818	2 118	—	20	kötet
1925	1599	10 226	2 598	58	4	kötet
1930	540	20 303	2 242	44	783	kötet
1935	859	14 254	10 317	242	—	kötet
1940	294	14 719	5 272	20	—	kötet
1944	78	13 707	2 528	42	—	kötet ²

A táblázatból kitűnik, hogy a kötelezpéldány-szolgáltatás mindenkor jelentős bázisát képezte az állomány gyarapításának, de az első világháború után a rendelkezésre álló anyagi erők elapadásával az új szerzemények szinte egyetlen lényeges forrásává vált. Mellette a gyűjtemény fejlesztésében második helyet foglalnak el a nagy számban beérkező ajándékok. A legkisebb és az évek folyamán sajnálatosan egyre kisebbre zsugorodott a vásárolt könyvek aránya.

1. Vö. DEZSÉNYI Béla: *Szervezet, ügyvitel és igazgatás az Országos Széchényi Könyvtárban a Horthy-korszak elején.* = *Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve.* 1967. Bp. 1969. 124—179. l.
2. Vö. a Széchényi Könyvtár évi jelentéseivel.

A jelentések évről évre lehangoltabban adnak számot az állománygyarapítás lehetőségeinek problémáiról: „Könyvtárunk gyarapodása a már évek sora óta fennálló szűkös anyagi körülmények miatt úgyszólván csupán a köteleespéldányokból és az ajándékokból került ki. Örömmel tapasztaljuk a mind szélesebb körökben mutatkozó áldozatkészséget, amellyel a közönség ajándékaival gazdagítja könyvtárunkat. Nem hallgathatjuk el azonban ezúttal sem, hogy a javadalom csekély volta folytán könyvtárunk távolról sem tudja mindazt beszerezni, amire különösen a külföldi irodalomból múlhatatlanul szüksége volna, hogy mint országunk egyik legelső kultúrintézete, lépést tudjon tartani az idő és a kultúra kívánalmaival.”³

A vészharang kongatása indokolt, hiszen e tendencia természetes következményeként a könyvtár a hungarikumok és a legfontosabb külföldi tudományos irodalom beszerzését nemcsak hogy megfelelő arányban nem tudta biztosítani, de a beérkező könyvanyag összetételének alakítására sem volt kellő mértékben befolyása.

Hogyan állapíthatók meg ennek az időszaknak a jellemzői és hogyan mérhető le a korszak főbb tendenciái a részletek tükrében?

Egy periódus gyarapítási politikájának rekonstruálására a legbiztosabb támpontot a korszak új szerzeményeinek több szempontú elemzése nyújtja. Vizsgálódásunk forrásul a könyvtár növedéknaplói szolgáltak. Választásunk az 1930—1931-es évekre estek, amelyekből megfelelő dokumentumanyag állt rendelkezésünkre.

Elemzésünket két lényeges szempont vezette az ismert körülmények között: *mit és hogyan*, ill. *honnam* sikerült beszereznie a könyvtárnak a köteleespéldányokon kívül.

A nyilvántartás adatai lehetővé tették ugyanis az *ajándék*, illetve a *vétel* útján állományba került anyag elkülönítését, továbbá ezen belül a *hazai* és a *külföldi* impresszummal rendelkező művek, valamint ez utóbbiak csoportjában a *hungarikumok* és *nem hungarikumok* leválasztását. A bejegyzések alapján meg tudtuk állapítani, hogy az egyes tételek milyen forrásból, *magánszemélyektől* vagy *intézményektől*, *cégektől* származtak-e? (L. az 1. és 2. számú mellékletet.)

Mindkét év adatai szerint az *ajándékba* érkezett művek jóval meghaladták a *vásárolt* könyvek arányát:

1930-ban ajándékként 1764 mű és vételként 462 mű,

1931-ben ajándékként 2975 mű és vételként 260 mű

került a könyvtár birtokába. Ez százalékban kifejezve azt jelenti, hogy a nem köteleespéldányként állományba került anyagnak mindössze 20,7, ill. 8%-át vette, tehát választotta igényeinek és szükségleteinek megfelelően a könyvtár.

A köteleespéldány-szolgáltatáson kívül 1930-ban egyéb forrásból beérkezett 1926 műből összesen 941 volt *hazai kiadvány*, 1931-ben a 3335 műből összesen 1621, azaz 48,8, ill. 48,6%. Ezek jó része 88,8, ill. 82,5%-a ajándékként érkezett. Feltehetően így ezeknek nem kis hányada duplumként jelentkezett, más része azonban kiegészítette a meglévő állományt.

Az, hogy a nem köteleespéldányként beszerzett hazai nyomtatványanyagnak ha nem is nagy részét, de kb. 15—20%-át *vásárolta* a könyvtár, bizonyítja, hogy

3. *Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtári Osztályainak állapotáról az 1930. évben.* = *Magyar Könyvszemle*, 1931. 79. l.

értékük vagy hézaggótló szerepük miatt szükség volt hazai művek utólagos beszerzésére. S ez az alacsony százalék nem az igény kis mértékét, hanem a lehetőségek korlátozott voltát jelzi.

Természetesen az egyéb forrásból származó kiadványok nagyobb hányadát a *nem hazai* nyomtatványok tették:

1930-ban az 1926 műből 1654 mű 85,8%-ot,

1931-ben 3335 műből 1716 mű 51,4%-ot.

Ebből a vétel és az ajándék megoszlása a következő:

1930-ban vétel 377 mű 22,7%, ajándék 1277 mű 77,3%,

1931-ben vétel 199 mű 11,5%, ajándék 1517 mű 88,5%.

Ez az arány eleve meghatározta a könyvtár számára értékes külföldi nyomtatványok megszerzésének esetleges voltát is. Hiszen ily módon aligha kaphatta meg a számára legfontosabb kiadványokat. Legszembetűnőbben tanúsítja ezt, hogy az ajándékba érkező nem hazai nyomtatványoknak mindössze 10–20%-a volt *hungarikum*, amely semmi esetre sem volt a legkedvezőbb arány.

1930-ban az 1277 ajándékmű közül 256 hungarikum,

1931-ben az 1517 ajándékmű közül 100 hungarikum.

Értéküket viszont világosan mutatja, hogy bár a vásárolt művek közel 50%-a hungarikum volt, számuk mégsem érte el az ajándékba érkezett hungarikumokét:

1930-ban a 377 vásárolt műből 131 volt hungarikum,

1931-ben a 199 vásárolt műből 62 volt hungarikum.

Vizsgálódásunk másik fő szempontja, hogy *honnan*, milyen forrásból jutottak az egyes művek a könyvtár birtokába?

Mind a vásárolt művek, mind az ajándékok részben intézményektől, részben magánszemélyektől származtak. A legkülönbözőbb hazai és külföldi tudományos és kulturális intézmények, egyesületek rendszeresen megküldték *saját kiadványaikat*; jelentéseket, tudományos munkákat, intézeti publikációkat. Ezek szinte teljes egészében ajándékba érkeztek (1930-ban 98,8%-ban, 1931-ben 99,7%-ban) s mindössze kb. 1%-át vásárolta a könyvtár. Ilyen adományozó volt többek között például a Nemzeti Tornaegylet⁴, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara⁵, a Fővárosi Könyvtár⁶, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület⁷, a Pesti Általános Biztosító Társulat stb., amelyek az alábbiakhoz hasonló levelek kíséretében küldték el kiadványaikat: „Társulatunk kiadásában megjelent az ide-mellékelt kis munka: A bizalmi orvosi vizsgálatok befolyása az életbiztosítási kockázatok megítélésére. — Igen örvendeneink, ha a könyvtárban könyvecskénk helyet találna.”⁸

E levél egyben magyarázza az ajándékozás indítékait is. Maguk a kiadó intézmények igen fontosnak tartották, s ily módon biztosítani akarták, hogy publikációik szerepeljenek a nemzeti könyvtár gyűjteményében.

Ugyanez gyakori jelenség volt neves külföldi intézmények esetében is. A leltárló bejegyzései közt szerepel például a Gutenberg Gesellschaft, Mainz⁹, az

4. OSZK Irattár 360/1930.

5. OSZK Irattár 315/1930.

6. OSZK Irattár 105/1930.

7. OSZK Irattár 152/1930.

8. OSZK Irattár 303/1930.

9. Növedéknapló 1930. évi A 407. tétel.

Akademie der Wissenschaften, Wien¹⁰, a Kungelige Universitetsbibliothek, Uppsala,¹¹ a Suomalainen Tiedekatemi,¹² a Biblioteca Nacional, Montevideo.¹³ Az irattári dokumentumok között pedig számos olyan köszönőlevél található, mint amelyet a berlini állami múzeumok főigazgatóságának küldött a könyvtár annak díszalbumáért.¹⁴ Gyakran igen értékesek voltak azok az ajándékküldemények, amelyekben különböző nemzetközi szervek és intézetek nem saját kiadványaikat, de a nemzetközi tudományosság, valamint a Széchényi Könyvtár gyűjteménye szempontjából fontos műveket juttattak el a nemzeti könyvtárba. A lengyel követség pl. megküldte Alfred KUHN: *Die polnische Kunst vom 1800 bis zur Gegenwart*. Berlin 1930. című művét.¹⁵

Az észt konzulátus az *Estland, Volk Kultur, Wirtschaft*. Tallin 1931. című művet.¹⁶

A Hispanic Society of America 11 művel gazdagította a gyűjteményt.¹⁷ A hozzáértő gondoskodás és a kulturális értékek körültekintő kezelése juttatta értékes anyaghoz a könyvtárat a *Fővárosi Közlöny* szerkesztőségétől a következő levél kíséretében:

„Méltóságos Igazgató Úr!

Hurcolkodásom alkalmával rendezett könyv és újságrazziám folyamán kiselejteztam a mellékelt csomagokban levő régi könyveket és újságokat. Tekintettel arra, hogy a könyvekre, illetve az újságokra esetleg a Nemzeti Múzeumnak, vagy valamely más közgyűjteménynek szüksége lehet, nem akartam ezeket megsemmisíteni, hanem tisztelettel megküldöm igazgató úrnak áttekintés, selejtezés, esetleg megsemmisítés céljából.

Felhívom az Igazgató Úr szíves figyelmét, különösen az újságokra, amelyek a Károlyi forradalom és a kommün idejéből származnak és esetleg kiegészítői lehetnek a Nemzeti Múzeum gyűjteményének. A Magyar Távirati Iroda csatolt kiadásai azok a bizalmas kiadások, amelyeket a Magyar Távirati Iroda a kommün alatt elkészített ugyan, a lapoknak azonban nem adott ki.”¹⁸

Elvértve még a kiadók is megtették, hogy egy-egy művel megajándékozták a könyvtárat. Például az Állami Nyomda megküldte az *Oszták—Magyar Monarchia írásban és képen* 21 kötetét.¹⁹

Természetesen a *kiadóktól* sokkal nagyobb mértékben vásárolt a könyvtár, bár új szerzeményeinek mindez csupán elenyésző részét, 1930-ban 12,5%-át, 1931-ben 3,3%-át tette. Körülbelül hasonló mértékű a magánszemélyekkel kötött üzleti megállapodások aránya is.

1930-ban 235 művet, az állományba vett művek 12,1%-át,

1931-ben 245 művet, az állományba vett művek 7,3%-át
szerezte be ilyen úton.

Az irattári dokumentumok szerint igen nagy számban kapott ajánlatot

10. Növedéknapló 1930. évi A 118. tétel

11. Növedéknapló 1930. évi A 222. tétel.

12. Növedéknapló 1930. évi A 302. tétel.

13. Növedéknapló 1930. évi A 291. tétel.

14. OSZK Irattár 402/1930.

15. OSZK Irattár 314/1930.

16. OSZK Irattár 477/1931.

17. OSZK Irattár 503/1931.

18. OSZK Irattár 402/1931.

19. OSZK Irattár 95/1930.

magánosoktól a könyvtár.²⁰ de az esetek többségében nem vagy csak igen ritkán született belőlük egyezség. A válaszlevelekből kitűnik, hogy minden egyes tétel szigorú rostán ment keresztül, s csak a legindokoltabb esetben vásárolta meg a felajánlott művet a gyűjtemény számára a könyvtár. A nem hungarikumok esetében szinte kivétel nélkül nemleges választ adtak²¹ Az elutasító indokok között nem egy levélben történik említés a könyvtár nehéz helyzetéről. Marosvásárhelyre FILIMON Aurélnak küldött válaszban például megállapítja, hogy a felajánlott nyomtatvány csak vízjegyei miatt hungarikum. A könyvtár szívesen megvenné, de ezen az áron túl drága számára.²² Nem érdektelenek pl. a gondos mérlegelés után KERTÉSZ Kálmán plébánoshoz intézett válasz megállapításai sem:

„...Őszintén meg kell vallanunk Főtisztelendő Uramnak, hogy a lehető leg-súlyosabb anyagi viszonyaink között, midőn a nemzeti múzeum építkezéseket fedezet hiányában azon mód, ahogy éppen voltak, félben kellett hagynunk, a bekötetlen könyvek ezrei szakadoznak szét az olvasók és a kutatók kezei közt az állandó használat folytán, a legszükségesebb külföldi tudományos könyveket és folyóiratokat nem tudjuk meghozatni stb., stb., mi ezen ellenértéket, vagy annak csekély hányadát is az elvégre nem túl nagy tudományos érdeklődési körre szorítóköző Miatyánk-gyűjteményért nem tudjuk megadni...”²³

A magánszemélyektől történt vásárlások mellett sokkal jelentősebb szerepe volt az állomány fejlesztésében az *egyéni adományoknak*. Bizonyítják ezt a köszönőlevelek számai, amelyeket az irattár őriz,²⁴ és a növedéknapló bejegyzései, amelyek fényt derítenek az arányokra:

1930-ban az egyéb forrásból állományba került 1926 mű közül 603,

1931-ben az egyéb forrásból állományba került 3335 mű közül 1703 volt *magánszemélyek* ajándéka.

Sokszor a szerzők saját műveiket küldték meg a Széchényi Könyvtárnak. 1930-ban a 603 mű közül 100, 1931-ben az 1709 mű közül 103 esetben.²⁵ Az adományozók elsődleges célja a nemzeti gyűjtemény támogatása, gazdagítása volt, amelyet az 1931-es jelentés az alábbi elismerő szavakkal jellemezett: „... E szomorú helyzetben egyedüli vigaszul a nemzeti áldozatkészségnek SZÉCHÉNYI Ferenc alapítása iránt állandóan, sőt büszkén mondhatjuk, fokozottan megnyilvánuló megnyilatkozása szolgál. Hálásan kell megköszönnünk e helyen is azt a hallgatóságos társadalmi szolidaritást, melyet közönségünk vagyoni körülményeitől függetlenül könyvtárunk értékes ajándékokkal és letétekkel való gyarapításában szinte naponta tanúsít...”²⁶ Ennek eredményeképpen:

1930-ban 503 mű, az ajándékozott művek 86%-a,

1931-ben 1600 mű, az ajándékozott művek 93,9%-a

került nem szerzői ajándékként, hanem hagyatékból vagy más adomány formájában a gyűjteménybe.

20. Vö. OSZK Irattár 284, 268, 388/1930; 88, 104, 120, 121/1931. stb.

21. OSZK Irattár 22/1931.

22. OSZK Irattár 50/1931.

23. OSZK Irattár 292/1931.

24. Vö. pl. OSZK Irattár 124, 195, 256, 261, 263, 264, 294/1930. stb.

25. Vö. pl. OSZK Irattár 230, 231, 225/1930, 70/1931. stb.

26. *Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtári osztályának állapotáról az 1931–1933. évben.* = Magyar Könyvszemle. 1932–1934. 89–90. l.

Az adományozók a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből kerültek ki. A nevek között ott találjuk a hazai tudományos élet kiemelkedő egyéniségeit, mint például RÉTHLY Antal tanárt:

„...a véletlen folytán birtokomba jutott — írja — egy két kötetes mű, amelyik ritkasága miatt megérdemelné, hogy a Nemzeti Múzeum Könyvtárába kerüljön, ha ugyan nincsen már ottan meg. A munka címe: *1867 diki Világtárlat*.

Első kötet 544 oldal.

Második kötet 570 oldal.

Paris, Jouaust D. betűivel.

388, Rue Saint Honoré 1868,

illetve a II. 1869.

A mű szerzője ismeretlen, ára kötetenként 2 fr. volt. Mindegyik kötetben több egyszerű metszet van, külön mellékletként.

A munkát természetesen ingyen adom a Nemzeti Múzeumnak, ha azonban így irányú munkák inkább más könyvtárba valók, kérem annak szíves megemlítését és odajuttatom a könyveket. A két kötet nem egyszerű katalógus, hanem a kiállítás szép leírása tárlatonként; természetes a magyar anyag is kellően méltatva hol külön, hol Ausztriával stb. tartománnyal együtt...²⁷

Vagy kiemelkedő közéleti személyek, mint TÁBORI Kornél az Idegenforgalmi Szövetség sajtófőnöke, aki értékes hungarikumokkal gyarapította a könyvtárt:

„...Az Országos Gyermekvédő Liga külföldi üdültető akciójával kapcsolatban, amely 60 000 magyar gyermekről gondoskodott, előadásokat tartottam 1920 januárjától kezdve és egyúttal gyűjtöttem a magyarságra vonatkozó speciális adatokat. Ezek közül a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárát érdekelheti az a nyomtatvány-sorozat, amely főképp Belgiumban jelent meg. Minthogy ezt különben esetleg nem kaphatná meg a könyvtár, kötelességemnek tartottam, hogy a Liga külföldi jóbarátainak segítségével összeszedjem a legtöbbjét. Van már közöttük olyan, amely évekkal ezelőtt teljesen elfogyott. Mellékelem — természetesen ajándékuul — a következő nyomtatványokat:

1. *A gyermekbarátnál*. POPPE Edének ezt az imakönyvét P. MACARIUS belga lelkész fordította igen nagy fáradsággal magyarra.

2. *Met een Kindertrein naar Hongrije*. Szerzője dr. Floris PIUS ugyancsak rk. lelkész és Antwerpen főkönyvtárosa. Kiváló történész és évekig dolgozott a magyar gyermekekért.

3. *Vers la Hongrie avec un train d'enfants*. Ez a 2. számú füzet francia kivonata.

4. *Met de Belgische pleegouders naar Hongrije*. Szerzője évekig a belga akció vezetője volt: Emile VALVEHENS.

5. *Kleine hongarsche geschiedenis*.

6. *Kleine hongarsche spraahleer*.

7. *Het oordeel*. Kis színmű, amelyet magyar gyermekek játszottak el flamandul Belgiumban és Hollandiában is.

8. *Grammaire élémentaire et vocabulaire de la langue hongroise*. Szerzője: dr. KUEBEL Miklós, aki különösen sokat fáradozott az akció körül.

9. *6 vlaamsche kaarten van het hongarsche hiidje*.

Ezt nagy alakban is reprodukálva árusították a magyar akció javára.

Ha még valamit szerezni tudok, akkor okvetlenül küldöm.

Abban a reményben, hogy a t. Igazgatóság szívesen fogadja bármilyen szerény kis ajándék...²⁸

27. OSZK Irattár 93/1930.

28. OSZK Irattár 7/1930.

És tovább sorolhatnánk az olyan közismert neveket, mint KORNIS Gyula, TELEKI Pál,²⁹ akikhez csatlakoznak a társadalom névtelen kicsinyei, mint az alábbi levélből kitűnik:

„Tekintetes Igazgatóság!

Mellékelek egy örömlevelet, amit 1839-ben KOPÁNY József beiktatása alkalmával írtak — 2 hirdetményt 1848-ból és 6 db. csonka német SHAKESPEARE fordítást a Nemzeti Múzeum számára.

Amennyiben ezeket a Múzeum használni tudja, kérek átvételi elismervényt, hogy azt kis diákomnak, BRUKA Vilmos III. o. tanulónak aki a fenti tárgyakat nekem behozta megmutathassam. Ellenkező esetben kérem a tárgyak visszaküldését.

Teljes tisztelettel...³⁰

Így ajándékként, adományozás útján kerültek jelentősebb gyűjtemények a könyvtár birtokába. E két év során kapta meg például TÜRRE István könyvtárát,³¹ a MÁDAY család könyveit,³² a SEITZ—TÖRÖK-féle gyűjteményt,³³ PÁLÓCZY Lipót könyvtárát,³⁴ GYERTYÁNFY István³⁵ és KÁDÁR Gábor párizsi iparművész-kiadó hagyatékát³⁶ MIKLÓS Elemér gyűjteményét³⁷ stb.

A vázolt alapvető szerzeményezési formák mellett az állomány kiegészítésének *egyéb* forrásául szolgáltak még a Nemzeti Múzeum más táraiból történt *áthelyezések*³⁸ — 1930-ban 624 mű, 1931-ben 99 mű került áthelyezés útján a könyvtár állományába. — Ehhez járultak az egyéni és intézményi *letétek*. A letétek jellege és jelentősége különböző volt. Megesett, hogy egy-egy magánember, mint pl. RÓNAY Jenő örökletébe helyezte 2 könyvét és két térképét,³⁹ a Folyam-ország 270 kötetes könyvtárát.⁴⁰ — Előfordult, hogy hivatalos fórumok, államigazgatási szervek a forgalomból kivont vagy elkobzott kiadványokat helyeztek el az Országos Széchényi Könyvtárban megőrzésre. Így került nem egy elkobzott emigráns kiadvány a könyvtár birtokába⁴¹

Az állomány fejlesztésében segédkezet nyújtott az Országos Bibliográfiai és Könyvforgalmi Központ, mely a nemzetközi *cseré* lebonyolítását végezte ebben az időben. Így a növedéknaplóban időről időre találunk olyan jelentősebb tételű bejegyzéseket, amelyek az Országos Bibliográfiai Központ ajándékként érkeztek a könyvtárba. Elsősorban a szomszédos országok anyagának, s ezen belül a hungarika-természetű anyag megszerzésében játszott jelentős szerepet.⁴² Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ tevékenységétől függetlenül maga a Széchényi Könyvtár is bonyolított le saját duplumaiból belföldi cserét. A Gyűjteménygyűjtő 1930. január 20-i ülésén életbeléptetett új szabályok

29. OSZK Irattár 235/1930., 149/1931.

30. OSZK Irattár 422/1930.

31. OSZK Irattár 320/1931.

32. OSZK Irattár 295/1930.

33. OSZK Irattár 80/1931. és jelentés ...I. a 26. jegyzet 91—92. l.

34. OSZK Irattár 314/1931.

35. OSZK Irattár 357/1930.

36. OSZK Irattár 131/1930.

37. OSZK Irattár 482/1931.

38. Vö. OSZK Irattár 226/1930.

39. OSZK Irattár 301/1931.

40. OSZK Irattár 431/1931.

41. Vö. OSZK Irattár 18/1931.

42. Vö. növedéknapló 1930. évi A 59. tétel.

értelmében a könyvtár fölöspéldányait saját hatáskörében felhasználhatta csere céljaira.⁴³ Így cserére került sor több esetben magánszemélyekkel, amelyek volumenéről és természetéről képet kapunk az alábbi beszámolóból:

„...Dr. Székely Miklós kir. ítélőtáblai bíró úr a „Vörösmarty Mihály munkái. Harmadik kötetet. Pesten, 1833.” c. műért cserébe följánlja ugyanezen mű metszetek nélküli példányát az Országos Széchényi Könyvtárból hiányzó Kuthy Munkái III–VIII. kötet. Pest 1842–52. valamint a könyvtárban már meglévő Kuthy Munkái 2. kiadás I–II. köt. Pest 1843. című műveket.

Mint hogy a cserébe kért műnek ugyanazon kiadású és kifogástalan állapotban levő 3-ik kötete még egy példányban van meg a könyvtárban s a könyvtár második példánya a följánlott metszetek nélküli példánnyal egyelőre kiegészül; s a másik följánlott mű: Kuthy Munkáinak első kiadása pedig hiányt pótol a könyvtárban a cserét a könyvtárra nézve előnyösnek találtuk, s elfogadtuk...”⁴⁴

A könyvtár cserekapcsolatot létesített több jelentős intézménnyel is. Így került sor kiadványcserére a Központi Statisztikai Hivatallal,⁴⁵ amely a hivatal igen értékes sorozataiban mutatkozó hiányok pótlására nyújtott lehetőséget. Vagy több alkalommal lépett összeköttetésbe például a debreceni egyetemi könyvtárral a fölöspéldányok ily módon történő értékesítése céljából.⁴⁶

Rövid elemzésünk alapján leszűrhetjük, hogy bár a vizsgált időszakban a könyvtár profilja világosan kirajzolódott, a könyvtár vezetősége tisztában volt feladatával, tervszerű, gondosan kialakított szervezési politikára a mostoha gazdasági helyzet következtében nem volt lehetősége. A vásárlásokra fordítható rendkívül csekély fedezete következtében különösen súlyos problémákkal küzdött egyik alapvető feladata, a hungarikumok megszerzése terén, mint azt a Hadtörténelmi Levéltár igazgatóságához intézett levele, a korszak egyik leg-szomorúbb dokumentuma is mutatja:

„...van szerencsém Ludwig Rosenthal müncheni antiquarius legnagyobb részét magyar hadtörténelmi vonatkozású vételajánlatait csatoltan átküldeni. A nagytekintetű igazgatóság esetleg talál közöttük olyan darabokat, amelyeket megszerezni óhajt. Sajnos a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára jelenleg nincs azon helyzetben, hogy megvehesse e darabokat...”⁴⁷

Mindenesetre szűkre szabott lehetőségei között tiszteletreméltó igyekezettel próbálta a hiányzó értékeket a szerzőktől és jelentősebb gyűjtemények tulajdonosaitól, ill. örökösöitől⁴⁸ a társadalom támogatására építve megszerezni.

*

1. sz. melléklet

A nem kötelespéldány-szolgáltatás útján állományba vett nyomtatványok megoszlása 1930-ban

43. Jelentés... 1. a 3. jegyzet 79. l.

44. OSZK Irattár 11/1931.

45. OSZK Irattár 381/1930.

46. OSZK Irattár 39/1930.

47. OSZK Irattár 246/1931.

48. Vö. OSZK Irattár 193/1931., 56/1930.

I. A megjelenés helye szerint:

	Ajándék	Vétel
Összesen	1464 mű	462 mű
Magyar impresszummal	846 mű	95 mű
Nem magyar impresszummal	1277 mű	377 mű
Ebből:		
1. Nem hungarikum	947 mű	198 mű
2. Hungarikum	256 mű	131 mű
3. Pótlás (visszamenőleges beszerzés)	74 mű	48 mű

II. A beszerzés forrása szerint:

Hagyaték	77 mű	—
Magánszemélytől nem saját mű	433 mű	231 mű
saját mű	100 mű	2 mű
Intézménytől kiadó	46 mű	235 mű
egyéb	838 mű	9 mű

2. sz. melléklet

A nem kötelespéldány-szolgáltatás útján állományba vett nyomtatványok megoszlása 1931-ben.

I. A megjelenés helye szerint:

	Ajándék	Vétel
Összesen	2975 mű	360 mű
Magyar impresszummal	1517 mű	199 mű
Ebből:		
1. Nem hungarikum	1397 mű	103 mű
2. Hungarikum	100 mű	62 mű
3. Pótlás (visszamenőleges beszerzés)	20 mű	34 mű

II. A beszerzés forrása szerint:

Hagyaték	278 mű	—
Magánszemélytől nem saját mű	1322 mű	243 mű
saját mű	103 mű	2 mű
Intézménytől: Kiadó	4 mű	112 mű
egyéb	1268 mű	3 mű

Angaben über den Bestandswuchs der Széchényi Nationalbibliothek zwischen den beiden Weltkriegen

Die Nationalbibliothek versuchte in den Jahrzehnten zwischen den beiden Weltkriegen mit immer schwieriger werdenden materiellen Sorgen kämpfend ihrer Hauptaufgabe nachzukommen. Die schwere wirtschaftliche Lage hat die Möglichkeiten der Bestandentwicklung Ungünstig beeinflusst.

Den wichtigsten Basis des Bestandszuwachses bilden die Pflichtexemplare. Im Laufe der Jahre wurde leider das Prozent der gekauften Bücher immer weniger. Die Analyse der Akzessionsinventare der für die ganze Zeit ziemlich charakteristischen Jahre 1930—1931 kennzeichnen genügend die Lage.

Nach den Angaben beider Jahren waren die Prozente der als Geschenk angekommenen Bücher viel grösser als die der angekauften; im Jahre 1930 war der Ankauf nur 20,7% und im Jahre 1931 nur 8% des als Pflichtexemplar erhaltenen Stoffes; das heisst, die Bibliothek wählte nach ihrem Bedarf und Ansprüchen nur in einem so kleinen Prozent.

Sowohl die angekauften wie die geschenkten Werke stammen teilweise von Institutionen, teilweise von Privatpersonen. Die verschiedensten inländischen und ausländischen wissenschaftlichen und kulturellen Institutionen und Vereine sandten regelrecht ihre Publikationen der Nationalbibliothek.

Laut der Archivadokumente erhielt die Bibliothek in einem hohen Zahl Angebote zum Bücherkauf von Privatpersonen. Diese Angebote wurden selten realisiert. Die Bibliothek reflektierte am häufigsten auf Angeboten von Hungarica.

Im Bestandswuchs spielten eine bedeutend grössere Rolle die Geschenke einzelner Personen als der Ankauf von ihnen. Oft sandten Verfasser ihre Werke der Nationalbibliothek Széchényi.

Auch das Landeszentrum für Bücherverkehr und Bibliographie, das den internationalen Tausch zu dieser Zeit versorgte, trug zum Bestandswuchs bei. Auf diesem Wege erhielten wir Publikationen der Nachbarländer und ausländische Hungarica. Die Nationalbibliothek Széchényi versuchte aber auch eigene Verbindungen anzuknüpfen.

Trotz bescheidenen materiellen Möglichkeiten versuchte die Bibliothek mit ehrwürdiger Mühe die fehlenden Werke einzusammeln.